NANDADULAL MANDAL
ASSISTANT PROFESSOR
DEPERTMENT OF EDUCATION
Contuct No- 8617528423/9533608266
nandadulalmandal38@gmail.com
5th Paper Inclusive Educaation
1st Unit.1.1

समावेशात्मकशिक्षायाः दार्शनिकदृष्टिकोणः

समावेशात्मकशिक्षायां विशिष्टबालानाम् अंशग्रहणस्य समानता,भागग्रहणं वैयक्तिकमूल्यं तथा च दार्शनिकचिन्तनं प्रति आधारितं वर्तते। दर्शनमिदं विश्वासस्योपरि आधारितं वर्तते। तत्र सम्भावितं सहभागिता प्रशिक्षिताध्यपकः, तथा च उपयुक्तसहाय्यकसामग्र्यः अपेक्षन्ते।

पाश्चात्यचिन्ताधारावत् दिव्यांगाणां प्रति नेतिवाचं मनोभावं यद्यपि नासीत्। किञ्च विशिष्टबालानां शिक्षायाः पुनर्वासनस्य च विशेषव्यवस्था स्वल्पमेव परिलक्ष्यते।

तथापि प्राचीनसाहित्येषु पुराणेषु धर्मग्रन्थेत्यादिषु केवलं विशिष्टबालानां केवलं सहानुभूतेः कथाः उल्लिखिताः वर्तन्ते।

भारतीयदर्शनेषु समावेशात्मकशिक्षा

कपिलमुनिः

सांख्यदर्शनम्	मोक्षः सृष्टिरचनाविज्ञानं च

पतञ्जलिः

योगः	समाधिप्राप्तिविज्ञानम्

गौतमः

न्यायः	प्रमाणं,तर्कविज्ञानम्

कणादः

वैशेषिकः	भौतिकरसायनविज्ञानम्

↓

जैमिनिः

पूर्वमीमांसा	यज्ञकर्मविज्ञानम्

↓

व्यासमुनिः

उत्तरमीमांसा	ब्रह्मविज्ञानम्

नास्किकदर्शनम्

गौतमबुद्धः

बौद्धदर्शनम्	अष्टाङ्गमार्गद्वारा दुःखात् मुक्तिः

24 तीर्थंकरः

जैनदर्शनम्	अहिंसा

लोकायतः

चर्वाकदर्शनम्	भौतिकसुखप्राप्तिः

योगदर्शने समावेशीतशसिक्षा-

प्राणवायोः अभावेन मानवेषु हाइपोक्सिया (Hypoxia)
नाम्नः व्यधिः जायते।

तथा च ADHDकारणात् किमपि निर्दिष्टविषयेषु ध्यानं
दातुं न शक्नोति। शिशोः भ्रूणावस्थायां पर्याप्तं
प्राणवायोः सञ्चालनं न भवति इत्यतः भ्रुणस्य
मस्तिष्के विकासः सम्यक् न जायते।

तेन केचनबालकाः बाल्यादेव समस्याग्रस्थाः भवन्ति।

वस्तुतः मानवमस्तिष्के तत्त्वद्वयं विराजते –

1. अक्सिजेनतत्त्वम्, 2. ग्लुकोजतत्त्वम्।

एतयोः ग्रहणं मस्तिष्केन क्रियते।

एतेषां वैविध्येन बालकाः मन्दमतयः, अधिगमाक्षमाः,
मानसिकप्रतिबन्धिताश्च इत्यादयः भवन्ति।

“आत्मा बुद्ध्या समेत्यार्थान् मनो युङ्क्ते विवक्षया।
मनः कायाग्निमाहन्ति स प्रेरयति मारुतम्।। (वाक्यपदीयम्-1.119)
मारुतस्तूरसि चरन्मन्द्रं जनयते स्वरम्।
अत्र चतसृणामवस्थानां वर्णनं कृतम्।।”

ॐॐॐ

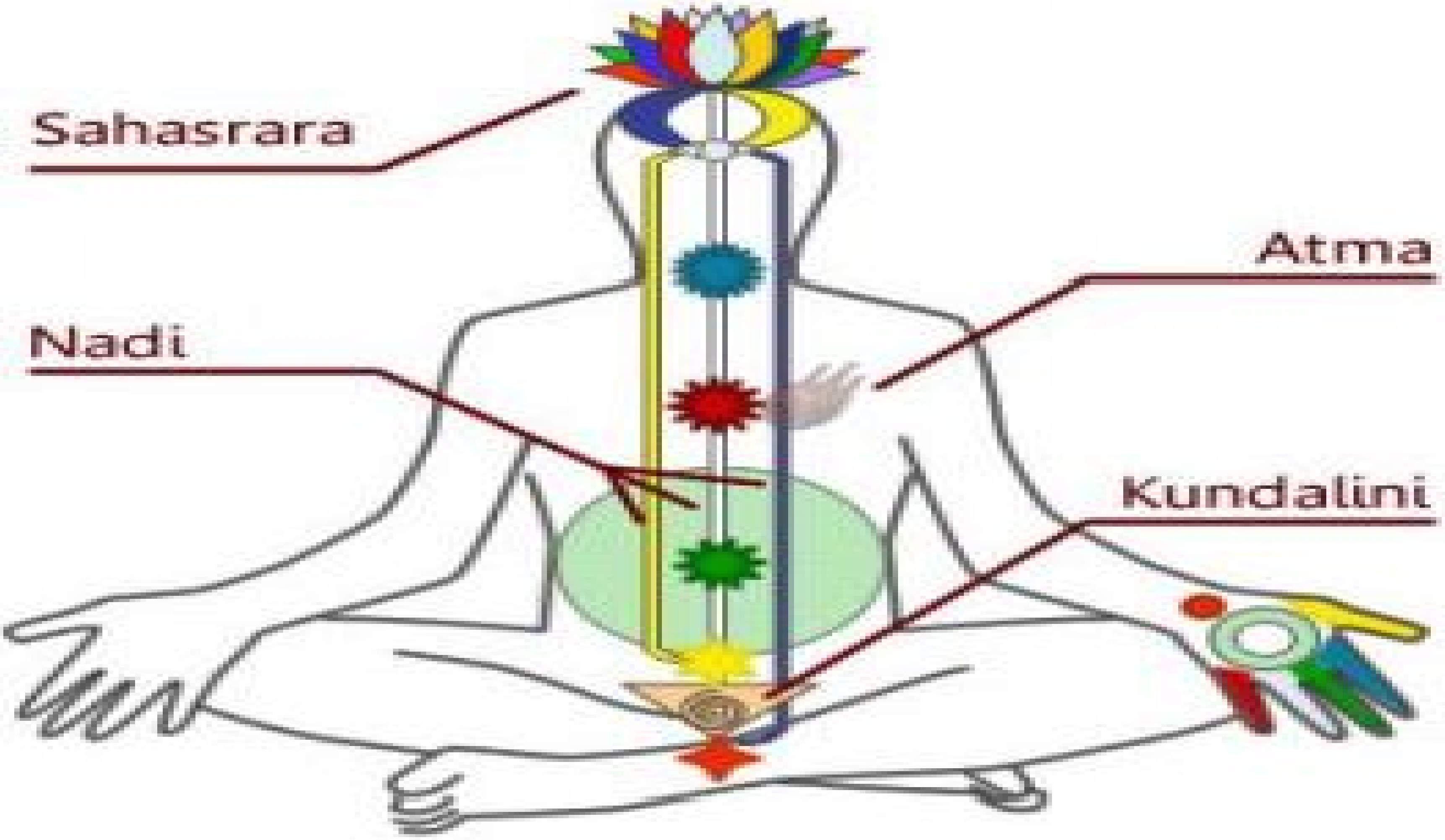

सांख्यदर्शनम्

न्यायदर्शनम्

सत्यासत्यान्यथास्तोत्रै
न्यूनाङ्के श्रियरोगीणाम्।
क्षेपं करोति चेत् दण्डनः
पनानर्धत्रयोदशान्॥

मीमांसा

- अष्टावक्रः यज्ञकर्मणि शास्त्रार्थकरणे भागग्रहणं कृतवान्।

उद्यालकस्य शिष्यः, पिता-कहोड.
माता- सूजाता

बौद्धदर्शनम्

- **गौतमबुद्धः प्रथमे प्रतिबन्धीनां शिक्षायाः गुरुत्वं स्वीकारं न कृतवान्। किन्तु**
- **नारी -शूद्रवत् विशिष्टाबालानां मठेषु प्रवेशाधिकारः सुनिश्चितं स्थानमपि परिकल्पितमासीत्।**

पाश्चात्यदर्शने समावेशात्मकशिक्षा

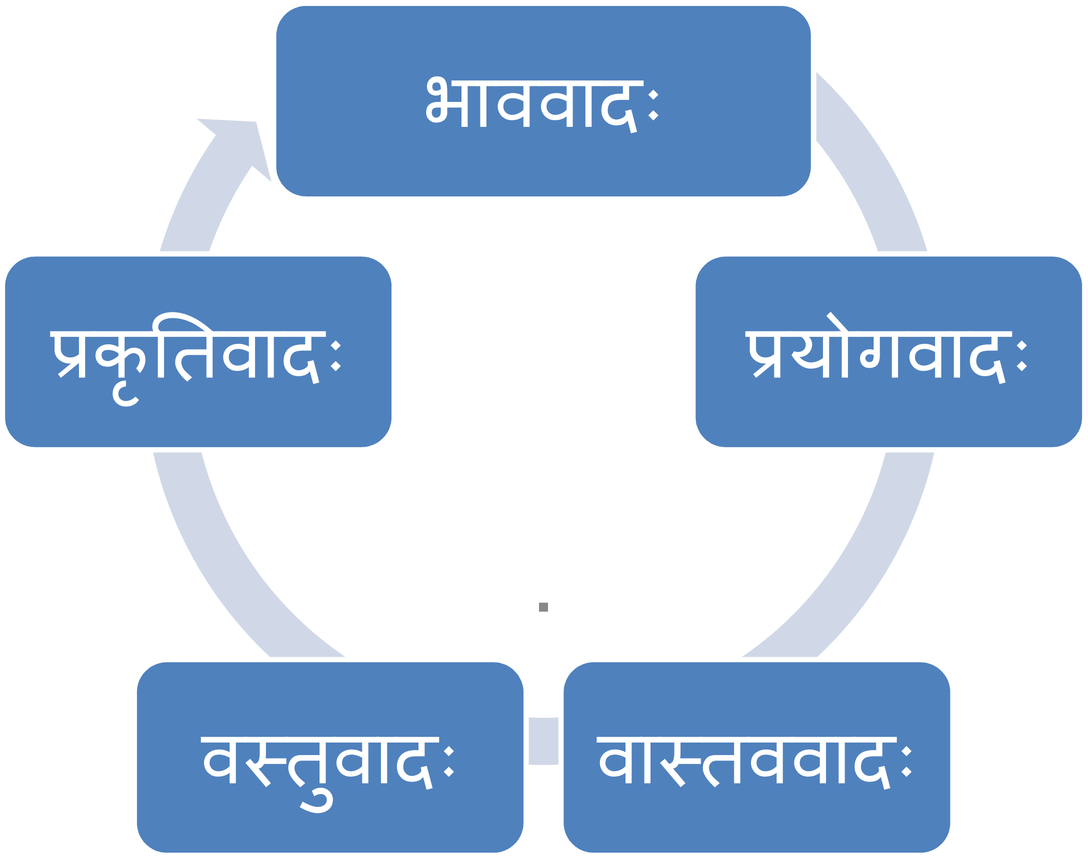

- .

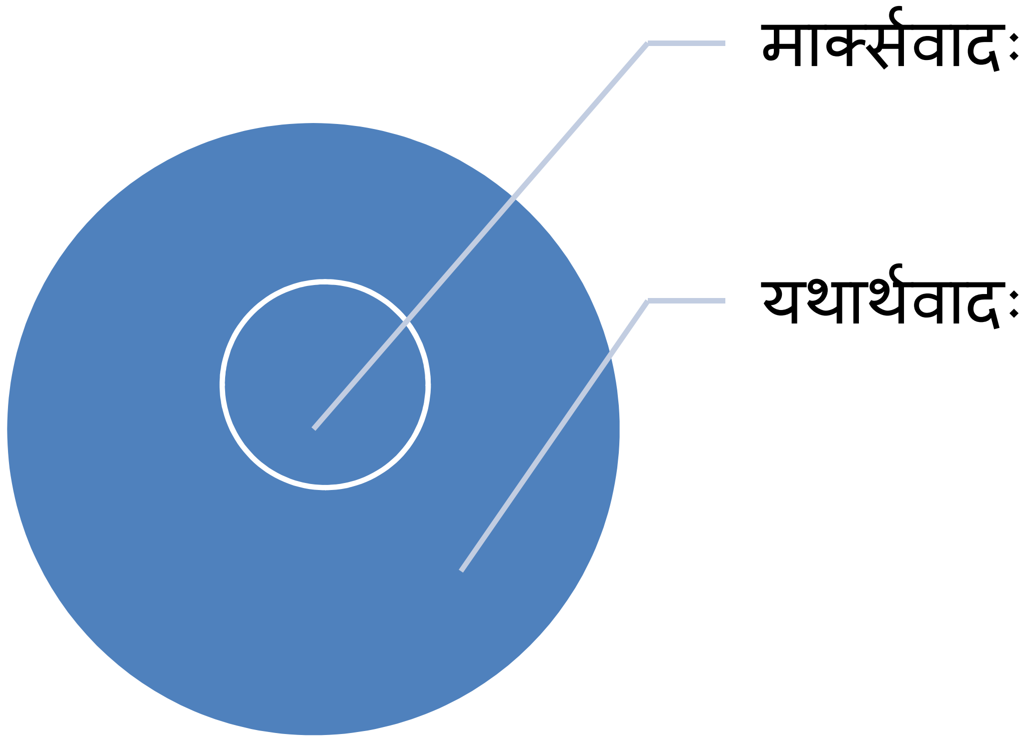
मार्क्सवादः
यथार्थवादः

आदर्शवादः

प्लेटो, कमिनियास, पेस्टालात्सिः, हेगेल.

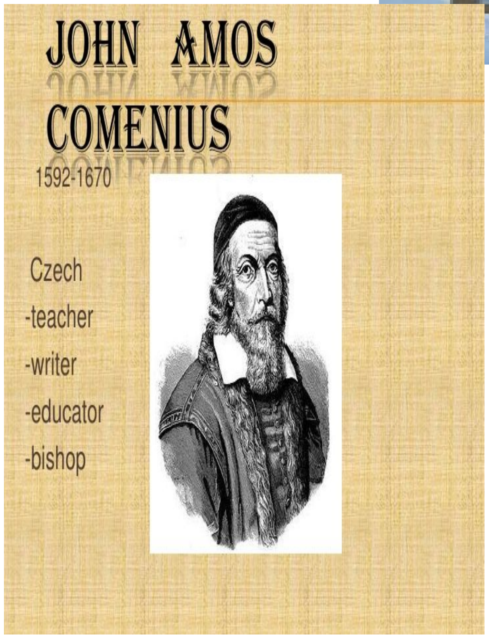

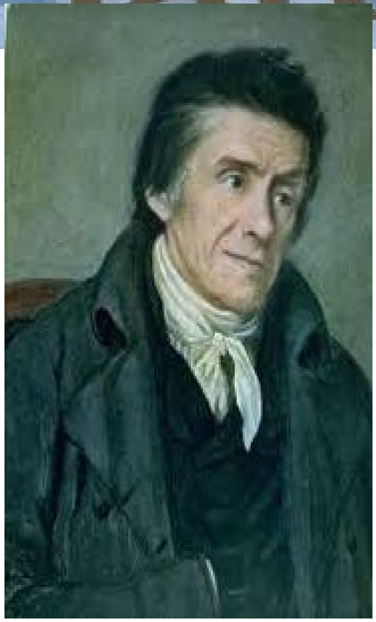

लक्ष्यम्

- 1.आत्मोपलब्धिः
- 2. विमूर्त आदर्शः तथा च मूल्यवोधस्योपलब्धिः।
- 3.सामाजिकसांस्कृतेश्च ऐतिह्यरक्षाः।
- 4.मानवीयसत्तां ऐश्वरीयसत्तामिति प्रतिपादनम्।
- 5.उन्नताध्यात्मिकम् आदर्श जीवने उपस्थापनम्।

- पूर्मजन्मकृतं कर्म पूण्यमिति उच्यते।

प्रकृतिवादः

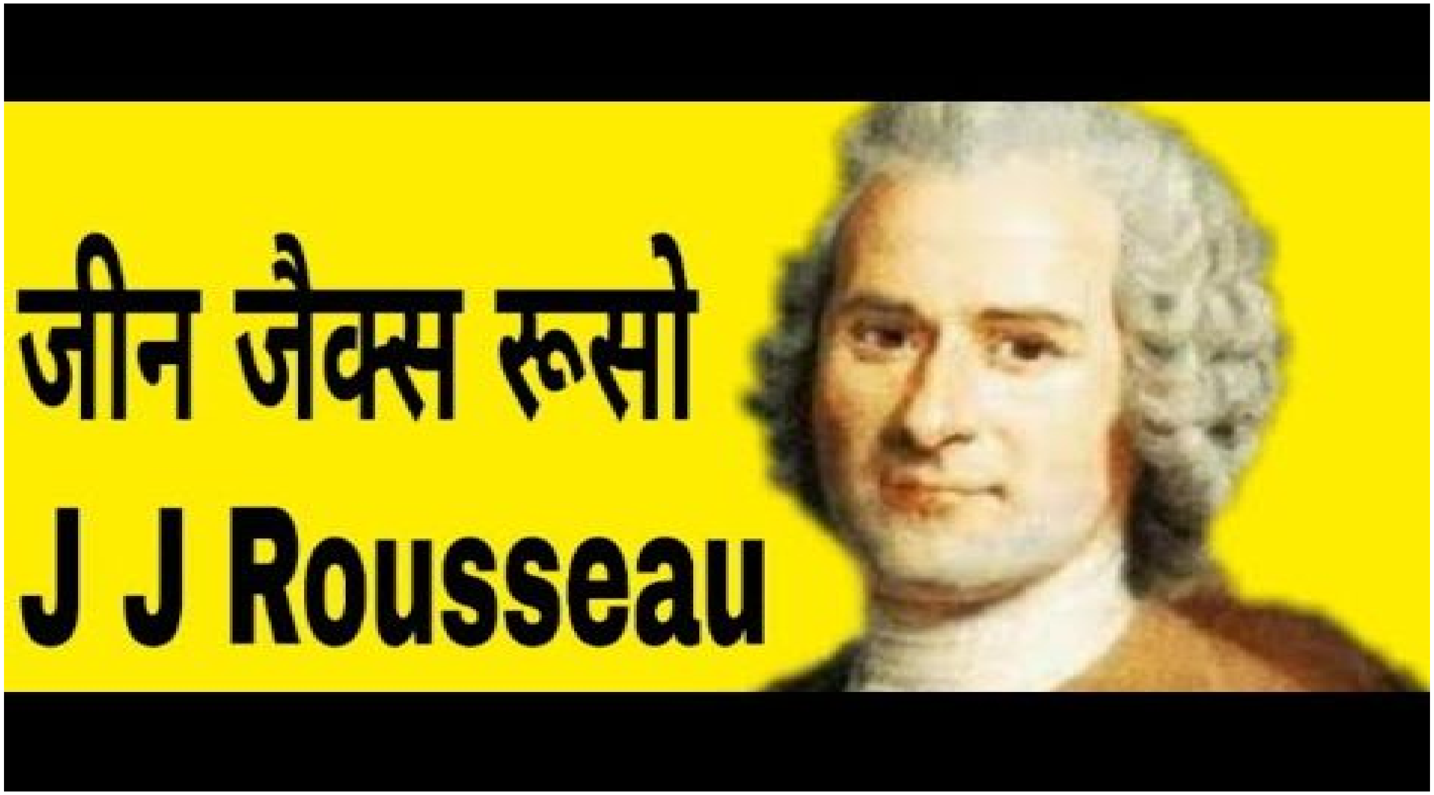

- जगति प्रति शिशुः सत् एवं च कलुषतामुक्तं भूत्वा जन्मं लभते। किन्तु समाजः तथा च परिवेशः तंस्योपरि विविधविधिषेधम् आरोपयति।

- **प्रकृतिं प्रति गच्छ।**

- प्रतिवन्धिशिशूनां सर्वविधसामाजिकसुविधायाः अधिकारिणः भवन्ति इति प्रकृतिवादः उवाच।

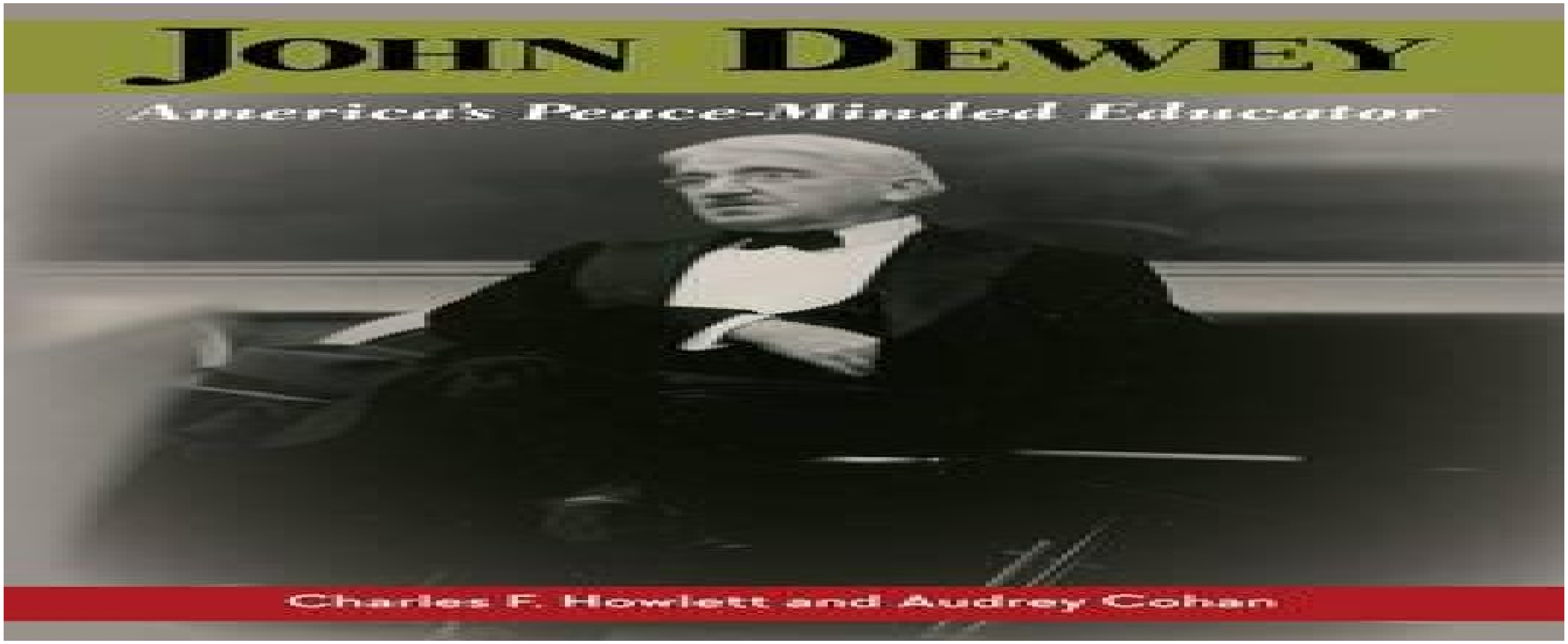
JOHN DEWEY
America's Peace-Minded Educator
Charles F. Howlett and Audrey Cohan

पूर्वनिर्धारितसिद्धान्तः न प्रयुज्यते।

- अत्र सर्वेषां दिव्यांगबालानां सार्विकसहयोगस्य कथां भणितमस्ति। तेन ससामर्थानुगुणं कार्ये प्रवृत्तं भवेत्। इदं सामर्थं जीवननिर्वाहस्य उपायं भविष्यति।
- अर्थात् प्रपतिवन्धिनां विशेषशिक्षाद्वारा समाजे सुस्थं स्वाभाविकं, स्वनिर्भरजीवनयापनाय प्रवृत्तं भविष्यति।
- अतः समस्या अगते सति अच्छूतं न कृत्वा तस्य समाजे स्वनिर्भरता प्रदानं प्रयोजनवादस्य मुख्यं दायित्वं वर्तते।

धन्यवादः